

Л. М. Яремченко,
здобувач кафедри фінансів,
ВНЗ Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі"

ВИКОРИСТАННЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ КРЕДИТНО- ГАРАНТІЙНИХ УСТАНОВ

USE OF WORLD EXPERIENCE TO CREATE NATIONAL CREDIT AND GUARANTEE AGENCIES

У статті досліджуються кредитно-гарантійні установи та страхові організації, що діють у зарубіжних країнах. На основі використання світового досвіду автором запропоновані пропозиції щодо створення вітчизняних кредитно-гарантійних установ.

The article considers of credit and guarantee agencies and insurance organizations operating in foreign countries. On the basis of world experience, the author offer proposals to create national credit and guarantee agencies.

Ключові слова: мале підприємництво, інфраструктура підтримки, кредитно-гарантійні установи, страхові організації.

Key words: small enterprises, infrastructure support, credit and guarantee agencies, insurance organizations.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розглядаючи питання удосконалення механізму кредитно-фінансового забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні, слід зазначити, що одним найголовніших його аспектів є надання гарантій спеціальними фінансовими установами у якості забезпечення кредитів, що надаються суб'єктам названої категорії підприємців. Це питання для української практики набуває дедалі більшої ваги і потребує якнайшвидшого вирішення, адже при відсутності названих установ (які, до речі, успішно функціонують у багатьох країнах світу) унеможлиблюється кредитування переважної більшості представників малого підприємництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження питань фінансово-кредитної забезпечення малого підприємництва та зарубіжного досвіду кредитно-гарантійної підтримки даного сектору економіки вивчаються у працях вітчизняних вчених-економістів, таких як: Варналій З.С., Геєць В.М., Гребенчиков Е.С., Григор'єв С., Дрига С.Г., Кужель О.В., Лазур П.Ю., Пантелеймоненко А.О., Усенко С.В. та інших.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є узагальнення зарубіжного досвіду щодо створення та діяльності кредитно-гарантійних установ та адаптація його в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Спробу створити в Україні кредитно-гарантійні установи та запровадити їх для спрощення процедури кредитування суб'єктів малого підприємництва було здійснено наприкінці 1990-х років. Тоді, за ініціативою Державного комітету України з питань розвитку підприємництва та Національного банку України, був виданий Указ Президента України "Про утворення кредитно-гарантійної установи з підтримки малого і середнього підприємництва" (від 20 травня 1999 року, № 540/99) [1], що передбачав створення такої кредитно-гарантійної установи, визначивши її засновником з боку держави Український фонд підтримки підприємництва. Основними завданнями цієї організації було надання кредитів (у тому числі мікрокредитів) суб'єктам малого і середнього підприємництва переважно виробничої сфери за рахунок власних коштів, а також консультаційних та інших послуг з фінансування діяльності цих суб'єктів.

Таблиця 1. Приналежність гарантійних установ до відповідного сектору та організаційно-правової форми

Правова форма, Сектор	Гарантійний фонд	Гарантійна програма	Гарантійні товариства
Державний	Африка та Центральна Америка, Європа без ЄС	США, Канада, Голландія, Великобританія, Мальта, Мексика, Чилі	Японія, Колумбія, Аргентина, Перу, Литва, Естонія, Австрія та ін.
Приватний / змішаний	Румунія	немає	Німеччина, Бельгія, Іспанія, Франція, Італія, Угорщина, Швеція, Туреччина та ін.

Джерело: [4, с. 6].

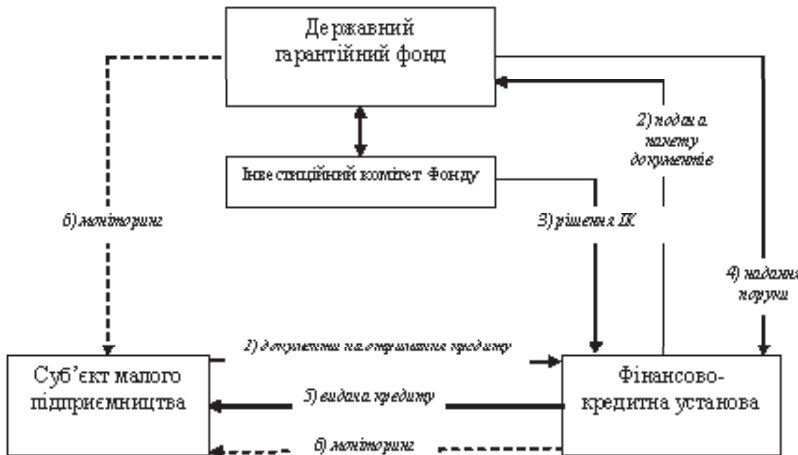

Рис. 1. Механізм взаємодії суб'єкта малого підприємництва з державним гарантійним фондом та фінансово-кредитною установою у процесі його кредитування

Удосконалено автором за: [3, с. 15]

Крім того, передбачалось надання гарантій комерційним банкам щодо повернення суб'єктами підприємництва отриманих кредитів.

Забезпечення формування внеску держави до статутного фонду названої кредитно-гарантійної установи мало відбутися за рахунок передачі цінних паперів, іншого державного майна на загальну суму 50 млн грн. Фонду державного майна України та Національному агентству України з управління державними корпоративними правами. У свою чергу останні мали передати цей внесок до статутного фонду кредитно-гарантійної установи. При цьому, Держкомпідприємництва разом із Національним банком України повинні були здійснити заходи щодо організаційно-правового забезпечення її діяльності, а НБУ — забезпечити видачу відповідної ліцензії. У такий спосіб було створено ЗАТ “Кредитно-гарантійна установа” з підтримки малого і середнього підприємництва.

Однак, невдовзі 2 грудня 2002 року Указом Президента України № 1115/2002 “Про скасування Указу Президента України від 20 травня 1999 року № 540” було прийнято рішення про її ліквідацію, у зв'язку з “неефективною діяльністю, що призводить до порушення інтересів держави, та систематичним невиконанням цим товариством статутних завдань” [2]. При цьому, Кабінету Міністрів України разом із Національним банком України у тримісячний строк доручили розробити

ефективні механізми фінансової підтримки суб'єктів малого і середнього підприємництва, зокрема їх кредитування та надання гарантій щодо виданих кредитів. Однак, такі механізми так і не були розроблені, хоча, як показує світовий досвід, цей напрям є досить важливим і перспективним.

Разом з тим, переважна частина підприємців, задіяних у сфері малого підприємства, у тій чи іншій мірі мають проблему щодо забезпечення кредиту. Це пов'язане з цілком закономірним прагненням фінансових установ мінімізувати свої кредитні ризики. Тому всі форми забезпечення позичених коштів мають задовольняти такі вимоги: висока ліквідність (можливість конвертації активів у грошову форму); здатність до тривалого зберігання (як мінімум, протягом періоду кредитування); стабільність цін на заставне майно; низькі витрати на зберігання й реалізацію предмету застави [3, с. 4]. Тому для багатьох дрібних підприємців, які свою бізнес-ініціативу далеко не завжди можуть підкріпити “належною” заставою чи іншим видом забезпечення, ця проблема стає нерозв'язною. Передусім, це стосується української банківської практики.

З огляду на цю обставину, привертає увагу зарубіжний досвід створення державних, недержавних та комбінованих гарантійних фондів (приватні та державні), що діють у країнах Західної Європи, Канаді, США, Японії, Туреччині та інших державах.

Приналежність гарантійних установ до відповідного сектору та організаційно-правової форми демонструє таблиця 1.

Зауважимо, що гарантійні фонди займають місце фінансового посередника між банком та його позичальником і гарантують повернення кредиту частиною власного капіталу. Заслугує на увагу модель гарантійного фонду, що є повністю чи частково державною організацією (рис. 1).

Поряд з державними та створеними за державної фінансової підтримки кредитно-гарантійними установами у Західній Європі успішно функціонують товариства взаємних гарантій. Їх діяльність хоч і має національні особливості, проте, базується на широковідомому принципі фінансової взаємодопомоги. Названі товариства діють на загальнонаціональному чи обласному рівнях або поєднують обидва рівні [4, с. 9]. З метою обміну досвідом та представлення спільних інтересів гарантійні товариства об'єднуються в різні спілки та асоціації. Одна з таких асоціацій в Європі ЄАГТ — Європейська асоціація товариств взаємних гарантій (АЕСМ, European Mutual Guarantee Association). Її було заснована Бельгійським Актом про об'єднання в 1992 р. зі статусом міжнародної асоціації. ЄАГТ є неприбутковою організацією, до якої входять 29 товариств (федерацій) з 17 країн європейського економічного простору, що функціонують як мережа системи гарантій

[4, с. 5].

На нашу думку, при створенні кредитно-гарантійних установ в українській практиці, передусім, доцільно врахувати досвід Франції. Згідно офіційним визначенням товариства взаємних гарантій (Societes de Caution Mutuel), що діють у цій країні згідно закону 13 березня 1917 р. [5], є “кредитними установами (проте, кредитуванням не займаються — примітка наша), що спеціалізуються на наданні гарантій у зв’язку з операціями, здійснюваної їх членами” [6]. У Франції існує два види товариств взаємних гарантій. Більшість, близько 80% від їх загальної кількості, створені у вигляді кооперативних товариств, а решта 20% — зареєстровані як фінансові товариства.

Товариства взаємних гарантій допомагають банкам та кредитним кооперативам вирішити питання про доцільність надання кредиту окремо взятому малому підприємству шляхом оцінки ступеня фінансового ризику. Економічна сутність товариства взаємних гарантій полягає у тому, що воно “дробить” ризик одного позичальника на багатьох учасників такого товариства. Як правило, засновниками товариств взаємних гарантій є малі і середні підприємства та зацікавлені підприємства і організації [3, с. 20].

В обмін на гарантію, позичальник платить (крім наявного у капіталі товариства пайового внеску) визначену суму, пропорційну сумі кредиту, що спрямовується на нарахування на пайові внески інших членів товариства, погашення операційних витрат та формування резервного капіталу [7]. Маючи певні кошти його членів, товариство взаємних гарантій піклується про їх примноження. Тому вільні в якийсь період грошові ресурси спрямовуються на придбання цінних паперів, де і приносять дохід. Якщо у товариства не вистачає гарантійного фонду, то воно може використовувати свій первинний капітал, який був сформований у момент створення товариства [3, с. 20].

Найбільш відомими у Франції є товариства взаємних гарантій SOCAMA (26 представництв обслуговують кредитно-кооперативну систему Banques Populaire Group), SIAGI (понад 40 філій та місцевих офісів [8, с. 7]; співпрацює з багатьма банками [9]) та OSEO (37 регіональних відділень [11]).

Говорячи про товариства взаємних

Таблиця 2. Приклади найбільш відомих французьких гарантійних кооперативів з різним радіусом дії

Назва кооперативу		Радіус дії
Скорочена	Повна	
SOFESOP		Територія Франції (за винятком Південного Сходу)
SOFESOP Sud-Est		Південний Схід Франції
SOFIRIF	Coopérative Financière de la Région Ile de France	Регіон Іль-де-Франс
SOMUPACA	Société Coopérative et Mutuelle de la Région PACA	Регіон Прованс – Альпи – Лазурний Берег
SOFINDI	Societe pour le Financement du Developpement Industriel en Poitou-Charentes	Регіон Пуату-Шаранта
SOMUDIMEC	Societe de Garantie Cooperative et Mutuelle Des Industries Metal Luxiques Electriques et Complexes de la Region Rhone Alpes SA	Регіон Рона-Альпи
Nord Financement		Департамент Нор-Па-де-Кале
SOFIGARD	Societe Financière des Entreprises du Gard	Департамент Гар
SOCAF	Societe de Caution Mutuelle des Professions Immobilières et Foncières	м. Паріж
SOCAMETT	Societe de Caution Mutuelle des Entreprises de Travail Temporaire	м. Паріж
SCM DE L'UGD	Société de Caution Mutuelle de l'Union Générale de Distribution	м. Роан (департамент Луара)

Авторська розробка за джерелами: [11—15].

гарантій, слід зауважити, що вони можуть отримувати, і отримують державну підтримку. Особливу групу складають гарантійні організації, створені у формі кооперативних товариств (кооперативів), що функціонують у Франції на регіональному та місцевому (діють у межах кантону) рівнях (табл. 2).

Модель гарантійного кооперативу вже півтора століття є практично незмінною і має такий вигляд (рис.

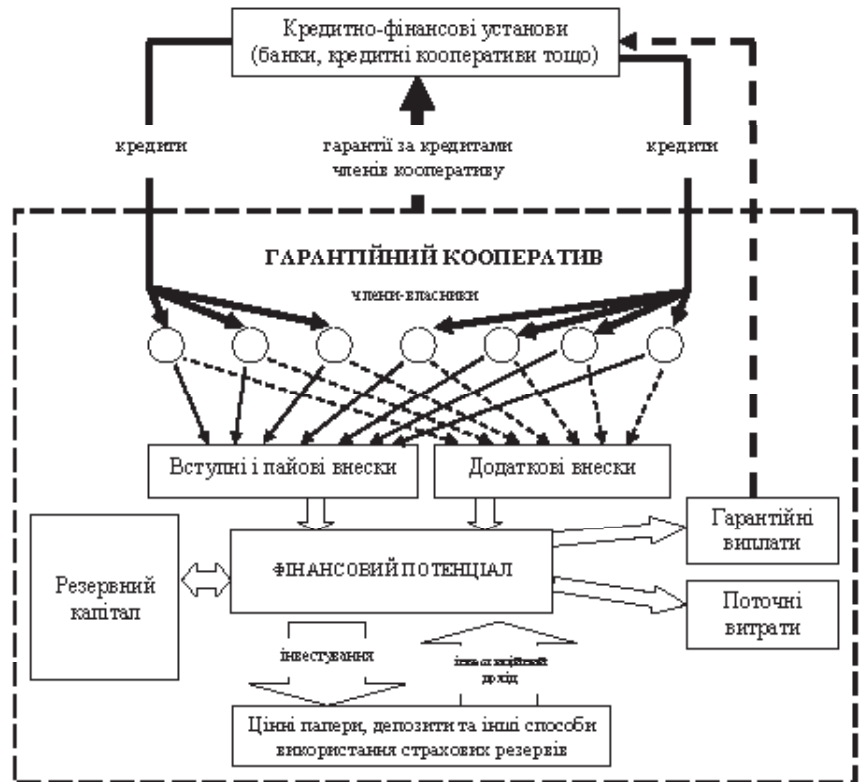

Рис. 2. Механізм діяльності гарантійного кооперативу

Авторська розробка за: [16, с. 512].

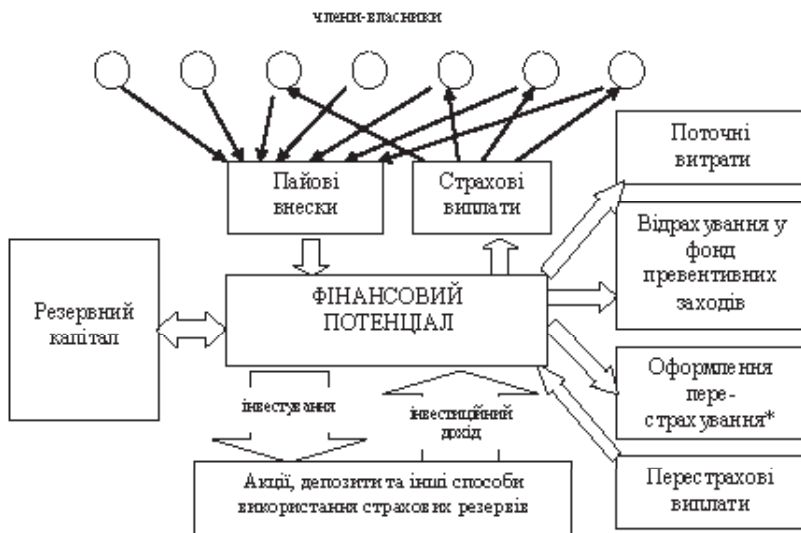
Таблиця 3. Основні переваги гарантійних кооперативів та товариств взаємних гарантій

Переваги для:		
Малого підприємництва (МП)	Державних органів	Фінансово-кредитні установи
Розвиток бізнесу за рахунок кредитних ресурсів	Стимулювання малого підприємництва	Отримання кваліфікованої оцінки позичальника
Більш зручний доступ до кредиту	Збільшення інвестицій	Зменшення витрат на аналіз економічного стану позичальника
Триваліший термін дії кредиту і нижчі витрати щодо його отримання	Зростання кількості зайнятого населення	Покриття кредитних ризиків реальною гарантією
Доступ до адаптованих гарантій	Розширення конкурентного середовища	Скорочення сум, призначених на покриття кредитних ризиків
Доступ до кваліфікованих консультативних послуг	Попищення ситуації щодо сплати податків	Розширення клієнтської (членської) бази
Розширена конкуренція	Зростання ефективності і прозорості відносин з МП	Зростання ймовірності збільшення доходу від кредитних операцій
Доступ до інформації	Ефективніша реалізація державної соціально-економічної політики	Скорочення витрат на моніторинг позичальника
Залучення до співпраці з підприємницькими колами	Попищення ставлення підприємств до влади	Забезпечення гарантійних портфелів

Доопрацьовано автором: [4, с. 7].

2).

При цьому слід зазначити, що аналогічний механізм мають товариства взаємного гарантування, що були згадані вище, і паралельно з аналогічними кооперативами успішно функціонують крім Франції у інших країнах ЄС. Зауважимо, що їх поява на фінансовому ринку України суттєво спростила б процедуру отримання кредитів представниками не тільки суб'єктами малого, а й середнього підприємництва. Наведена нижче таблиця 3 демонструє переваги від надання кредитних гарантій у рамках гарантійних кооперативів та товариств взаємних гарантій.

* Перестраховання — це ризик страхової виплати (страхового відшкодування), прийнятий на себе товариством взаємного страхування або страховим кооперативом, може бути застрахований у іншого страховика, який має відповідну ліцензію.

Рис. 3. Орієнтовний механізм функціонування західноєвропейських товариств взаємного страхування та страхових кооперативів

Джерело: [16, с. 512].

Характеризуючи сервісні організації, що можуть бути перспективними у секторі фінансово-кредитного забезпечення малого підприємництва України, і які паралельно з гарантійними організаціями можуть сприяти ефективному функціонуванню механізму фінансово-кредитного забезпечення малого бізнесу, слід згадати товариства взаємного страхування та страхові кооперативи. Доцільність їхньої появи на вітчизняному ринку фінансових послуг зумовлена невідповідністю українських страховиків запитам сучасного ринку. Товариства взаємного страхування та страхові кооперативи в Україні можуть мати велике значення для дрібних фермерів та одноосібних сільських товаровиробників.

Важливість появи таких організацій фінансової

взаємодопомоги у вітчизняній практиці диктується тією обставиною, що діяльність названих категорій сільгоспвиробників розглядається як особливо ризикова і фінансово-кредитними організаціями, і страховими компаніями. Це з одного боку ускладнює отримання ними кредитів, а з іншого — унеможлиблює доступне страхування урожаю, поголів'я худоби тощо. Саме шляхом створення товариств взаємного страхування та страхових кооперативів названу проблему у значній мірі можна вирішити.

Підтвердженням є зміст спеціального документа, опублікованого в 2011 р. Генеральним директором з внутрішньої політики Європарламенту під назвою "The role of mutual societies in the 21st century". У ньому, зокрема, зазначається, що частка вищезазначених організацій на фінансовому ринку країн ЄС у 2008 р. становила 23,9% [17, с. 57]. За офіційними даними Асоціації товариств взаємного страхування та страхових кооперативів Європи (Association of Mutual Insurers and Insurance Cooperatives in Europe (AMICE) об'єднує 120 організацій-членів з 17 країн), першість серед країн Європейського Союзу тримають Нідерланди, Фінляндія та Австрія [16, с. 511].

Важливим для розуміння економічної сутності названих страхових організацій є механізм їх функціонування представлений на рисунку 3.

При цьому слід звернути увагу на те, що основою страхового фонду названих організацій є пайові внески членів, що робить їх цілком автономними. Також зауважимо, що сучасні товариства взаємного страхування і страхові кооперативи практично не мають суттєвих

